

NOVI PODATKI O ŽIVLJENJU IN DELU GEOLOGA JANEZA PETKOVŠKA (1853–1941)

V članku *Janez Petkovšek (1852–1941); geolog*, objavljenem v Vrhniških razgledih št. 11, leta 2010¹, sem v začetnem delu obljubila dopolnitev prispevka ob morebitni najdbi geologovega življenjepisa. Ključne podatke o življenju in delu svojega sorodnika je po smrti namreč zapisal njegov pranečak Viktor Petkovšek in jih nato predal bratrancu, mojemu informatorju². K sreči se je življenjepis v obliki tipkopisa z naslovom *Ob stoletnici rojstva Janeza Petkovška* našel³, poleg njega pa sem dobila tudi fotokopijo članka z istim naslovom (Proteus, 1959)⁴, ki je pravzaprav objavljena okrnjena verzija omenjenega tipkopisa, ter krajši tipkopis z naslovom *Ivan Petkovšek*⁵. V slednjem je poleg osnovnih podatkov o prvotni družini in življenju citirana tudi njegova biografija v Nemško-avstrijskem leksikonu umetnikov in pisateljev. Dodatno slikovno informacijo doprinašata fotografija članov družine Petkovšek, med njimi tudi Janeza, ter fotografija, posneta na Janezovem pogrebu. Izročeno gradivo (hrani informator²) vsebuje mnogo zanimivih informacij o privatnem življenju, kot tudi o šolanju in službovanju geologa, kar ima pri ponovnem odkrivanju njegove visoke strokovnosti še posebno vrednost. Zaradi želje po čimboljši ohranitvi izvirnega sporočila prvotnega zapisa navajam dejstva večinoma v obliki citatov.

Rojstni podatki

Že na začetku življenjepisa preseneti podatek, da naj bi se Janez Petkovšek rodil 26. junija, leta 1856 in ne leta 1852, kot je zavedeno v rodbinskem drevesu rodbine Petkovšek^{1,6}. Glede na datum rojstva njegovega brata Štefana (26. november 1855)^{6,7}, je datum 26. junij 1856 nerealen. Po drugi strani vsebuje tipkopis tudi informacijo o Janezovem vpisu na gimnazijo, kamor so v tistih časih običajno vstopali dvanajstletniki; to naj bi se zgodilo 1868. leta, kar daje prednost letnici rojstva 1856. Ali drži podatek v rodbinskem drevesu ali v tipkopisu, sem preverila v bevški župnijski rojstni knjigi⁷ in dobila nepričakovan podatek; Joanes Petkovšek, sin očeta Štefana Petkovška in matere Gertrude Rus, je bil rojen na hišnem naslovu Bevke 15, dne 26. junija 1853! Žal zapisa ni bilo dovoljeno fotografirati. Stran v župnijski knjigi, ki omenja rojstvo geologa, se začenja z letnico 1852, h kateri sodi le en zapis. Tik pod njim je izpisana že letnica 1853, pod katero so uvrščeni vsi nadaljnji zapisi, vključujoč Janeza Petkovška⁷. Morda je bežen vtis, da pripadajo vsa zavedena rojstva na omenjeni strani le letnici 1952, botroval nepravilnosti v rodbinskem drevesu rodbine Petkovšek⁶. Čemu omenjata tipkopis in avstrijski leksikon letnico 1856, ostaja nerazloženo. Datum smrti je v tipkopisu in rodbinskem drevesu izpisan

kot 4. februar 1941; Petkovšek je potemtakem umrl star 87 let.

Šolanje in službovanje

O Petkovškovem šolanju in službovanju je bilo doslej poznano le to, da je študiral na Dunaju in kasneje tam tudi poučeval na meščanski šoli (Bürgerschulle Wien) do upokojitve¹. Prav pomanjkanje podatkov o njegovi izobrazbi in delovni aktivnosti je predstavljalo veliko vrzel v celovitešem pogledu na Petkovška kot geološkega strokovnjaka. Zato je naslednji opis, ki nam ponudi manjkajočo informacijo, zelo dragocen: »Po končani osnovni šoli in nižji gimnaziji (vpis v gimnazijo leta 1868) je nadaljeval šolanje na učiteljski v Ljubljani. Nekaj let za učiteljsko diplomu (učiteljska srednješolska matura 1876) je opravil gimnazijsko maturo (leta 1877) in se vpisal na dunajsko univerzo. Dokončal je filozofsko fakulteto (diploma leta 1882), kjer ga je pritegnila geologija. Po končanih vseučiliških študijah je dobil službo (leta 1883) na dekliški meščanski šoli na Dunaju in tu ostal do svoje upokojitve v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno.«³ Podatki v oklepajih izvirajo iz druge reference⁵, kjer so pod tipkopisom izpisani ročno. Letnica Petkovškove upokojitve ni znana. Glede na vpis njegovega prvega bivališča v Ljubljani po vrnitvi z Dunaja gre sklepati, da je do le-te prišlo leta 1904 ali nekoliko prej. Tega leta je namreč prvič vpisan v ljubljansko domovinsko knjigo, in sicer dne 6. 4. 1904 med stanovalci na Sv. Jakoba trgu 6 kot upokojenec in kot *Zastopnik delniške družbe Atlas*. Naslednja navedba – *sedaj posestnik* – je zapisana z isto roko, kot pod datumom 16. 5. 1905 novo bivališče *Gruberjevo nabrežje 6: vlastita hiša*. Ob tem je najbrž zapisovalec prečrtal tudi navedbo o zastopstvu delniške družbe pod prejšnjim datumom. V tem dokumentu so zapisani še naslednji podatki: *oženjen, strok. učitelj v p.* ter datum in kraj smrti.⁸ Podatek *oženjen* je v nasprotju z dosedanjimi domnevmami, da je bil Petkovšek samski.

Janez Petkovšek (s klobukom) med sorodniki. Na zadnji strani slike je Viktor Petkovšek zapisal: »V spomin sv. birme v Bevkah 4. julija 1911; oče Štefan, od leve sinovi: Fancelj, Filip, Janez (prof.), Tonetova sinova Ivan in griški Tone, poleg očeta sedi Marjanca Kuhar – nečak strica Janeza Jaka P. ima sestro Marjanco Kuhar v Ameriki; (1957)« (foto last: Martin Petkovšek)

Petkovškova bibliografija

Strokovna geološka bibliografija je precej obsežno popisana že v predhodnem članku¹ in novo gradivo ne razkriva pomembnejših informacij v zvezi s tem. Vsekakor je bil njen avtor glede na obseg in tematiko omenjenih objav velik strokovnjak; proučeval je geologijo Nižje Avstrije kot tudi Kranjske vključno z Ljubljanskim barjem, Idrijskim rudnikom ter Alpskim in Predalpskim svetom. Njegovi zapiski so ostali večinoma v obliki rokopisov. Ker pa njegove geološke raziskave niso bile del vsakdanjega poučevanja na meščanski šoli, je zanimiv podatek, kdaj je Petkovšek sploh našel čas zanje. »V prostem času se je posvetil geološki znanosti. Napisal je več razprav o geoloških razmerah v Nižji Avstriji in dunajski okolici ... Vsako leto se je ob počitnicah vračal v rojstno vas in odtod delal ekskurzije po bivši kranjski deželi. Svoja doživanja je objavil v razpravah ...«³

Očitno je bil Petkovšek zelo talentiran in razgledan človek. Poleg službenih učiteljskih obveznosti in obstranskih geoloških študij je imel še druge interese, ki jih je bil sposoben tudi udejaniti. To nedvomno dokazuje naslednji zapis o prejetju literarnega odlikovanja v Nemško-avstrijskem leksikonu umetnikov in pisateljev: »Iz pripombe, da je dobil J. Petkovšek častno diplomo za literarne uspehe, kakor je zapisal njegov biograf v znanem dunajskem zborniku »Deutsch-österreichisches Künstler- und Schriftsteller Lexikon« /1. Bd. («Biographien der Wiener Künstler und Schriftsteller»), str. 409-410, Wien 1902/, sklepamo, da ni bil samo suhoparen strokovnjak, ampak tudi sicer dober publicist in zagret ljubitelj narave. Omenjeno odlikovanje je namreč prejel za sestavek o varstvu ptic, ko je bilo razpisano prvo nagradno tekmovanje Avstrijske zveze za priateljke ptic.«

V prevodu se glasi zapis v zborniku: »Petkovšek Johann, meščanski učitelj, II, Scherzergasse 1, roj. Bevke, 26. junij 1856, dokončal gimnazijo, učiteljsko in Dunajsko univerzo, od časa univerzitetnega študija se ukvarja v glavnem z geološkimi študijami in delom, objavil: »Geologische Verhältnisse Niederösterreichs (Geološke razmere Spodnje Avstrije)«, učbenik za učiteljske in kmetijske šole, »Die Erdgeschichte Niederösterreichs (Geološka zgodovina Spodnje Avstrije)«, »Geologische Uebersichtskarte von Niederösterreich (Geološka pregledna karta Spodnje Avstrije)«, »Baugesteine Wiens in geologisch-bautechnischer Beleuchtung (Dunajski gradbeni kamen iz vidika geološko-gradbene tehnike)«, priročnik za obrtne šole, kamnoseke, gradbenike, kiparje itd.; dalje razprave: »Geologische Bilder (Geološke slike)«, »Das Laibacher Moor (Ljubljansko barje)«, »Quecksilber-Bergwerk in Idria (Rudnik živega srebra v Idriji)« itd., je prejel ob priliki I. nagradnega tekmovanja Avstrijske zveze prijateljev ptic na temo »Varstvo ptic« častno diplomo za prisojene literarne dosežke in je učitelj na meščanski šoli.«³

Pogreb Janeza Petkovška; na sliki služkinje (foto: last in komentar Martina Petkovška).

Petkovšek po vrnitvi z Dunaja

Petkovšek se je po upokojitvi tik pred prvo svetovno vojno vrnil z Dunaja in se naselil v Ljubljani. Kot je znano, si je tam kupil hišo v bližini Križank, medtem ko nov podatek razkriva, da to ni bila njegova prva hiša. »Najprej je imel prvo hišo na Gruberjevem nabrežju, a ker v hiši ni bilo miru, jo je prodal. Kupil je drugo v Križevniški ulici 2.«⁵ Križevniška ulica naj bi bila poimenovana in oštevilčena že leta 1848. Podatkov o kasnejšem preštevilčenju na mestni upravi Ljubljana nimajo, zato gre danes v Križevniški ulici 2 verjetno za isto stavbo, kot jo je kupil Petkovšek.⁹ Usoda druge hiše po njegovi smrti je omenjena že v prvem članku¹; čemu je bila podarjena prav služkinjam, pa ponazarja naslednji odstavek: »Veliko hišo v Križevniški ulici je zapustil zadrugi »Dom služkinj« v Ljubljani. S tem je hotel pomagati brezdomkam, ki jih je stari družbeni red najbolj zanemaril in ki so se vse življenje morale potikati pri tujih ljudeh, da so si zaslužile za vsakdanji kruh. Na starost pa so ostale praznih rok, brez pokojnine, strehe nad glavo in toplega zavetja. Na njegovi nekdanji hiši je danes mnogo različnih napisov, pogrešamo pa skromne ploščice, ki bi ohranila spomin na plemenitega slovenskega rodoljuba.«³ Glede na arhivski material je bila hiša v lasti služkinj že leta 1933, kar pomeni, da jim jo je podaril še pred smrtjo.¹⁰

Prva Petkovškova hiša na Gruberjevem nabrežju 6, v njegovi lasti od 1905–1907; danes tu Veleposlaništvo Republike Hrvaške (foto: Katarina O. Brown, 2014).

Hiša v Križevniški ulici 2 v Ljubljani; nekoč last Janeza Petkovška, kasneje Dom služkinj (foto: Katarina Oblak Brown, 2014).

Podrobnejše podatke glede Petkovškovih bivališč v Ljubljani sem dobila v Zgodovinskem arhivu Ljubljana v fondu Mesto Ljubljana, domovinski oddelek.⁸ Janez Petkovšek je tu vođen pod imenom Ivan; da gre za našega geologa, dokazujejo ujemaajoči se podatki o datumu in kraju rojstva in smrti, kot tudi kraju domovinske pravice (Dunaj) in profesiji (strokovni učitelj v pokoju). Prva nastanitev po vrnitvi z Dunaja je zabeležena dne 6. 4. 1904 na Sv. Jakoba trgu 6 pri Grossmannu. Leto kasneje (16. 5. 1905) se je Petkovšek vselil v kupljeno hišo na Gruberjevem nabrežju 6, ki jo omenja tudi tipkopis.⁵ Kot lastnik hiše je zabeležen še v letu 1907. Hišna številka se od tedaj ni spremenila; danes je v tej stavbi Veleposlaništvo Republike Hrvaške.¹¹ Dne 9. 8. 1907 se je geolog nastanil pri Kleinu na Frančiškanski 8. Sledila je selitev k Beliču na Dunajsko cesto 8 (8. 8. 1910) in nazadnje v hišo v Križevniški ulici 2 (8. 11. 1911).⁸ Nekaj informacij v zvezi s to hišo je razkrilo še arhivsko gradivo Popisa prebivalstva v Križevniški ulici iz leta 1921 in 1928.^{12, 13} Po teh podatkih je bila hiša zgrajena 1572. leta, in je imela v pritličju in dveh nadstropjih 10 stanovanj. Petkovšek je bival v njej od leta 1910; v obeh letih popisa prebivalstva (1921 in 1928) je zabeležen kot njen lastnik. Sprva, leta 1921, je bival v dvosobnem stanovanju v pritličju kot *edini stanovalec, priseljen v Ljubljano leta 1905,*

strokovni učitelj v penz., samski, z lastno hišno opravo in z domovinsko pravico v Jugoslaviji. Kasneje, leta 1928, je živel v prvem nadstropju v trosobnem stanovanju. Tu je zabeležen že kot *udovljen* (ovdovel). Poleg njega so živeli v stanovanju še dekla in vdova Helena Primc (roj. 1861), delavka v Tobačni tovarni in samska Angela Primc (roj. 1896; verjetno Helenina hči) z nezakonsko hčerko Stefani Primc (roj. 1927) ter podnajemnik in potovalni učitelj Alojz Knafl (roj. 1890).

V svojem poznem življenjskem obdobju, po vrnitvi v Slovenijo, se je Petkovšek od vseh sorodnikov še najbolj družil s pranečakom Viktorjem. Ta je svoja srečanja s prastricem opisal: »Živo se ga še spominjam iz let pred zadnjo vojno, ko sva se srečevala na ljubljanskih ulicah. Čeprav jih je štel že več kot osemdeset let, je dopoldne vsak dan koračil skozi Zvezdo in Tivoli na Rožnik, popoldne pa živahno listal po časopisih v Unionski kavarni.«³ Pogosto sta se na Rožnik odpravila tudi skupaj. Pri spustu navzdol si je Janez nekega zimskega dne zaradi zdrsa na ledu zlomil nogo, zaradi česar je – po novih podatkih: zadnji dve leti življenja³ – obležal v postelji.

Rodbina Petkovškova

Ker je rodbina Petkovšek opisana in glede na Janezove prednike razčlenjena po generaci-

jah že v prejšnjem članku¹, dodajam nekaj novejših podatkov in sprememb v zvezi z njo tudi v tem delu. Omenjeno je že bilo, da izhaja rodbina in z njo priimek Petkovšek s Petkovca pri Rovtah, zanimiva pa je razlaga po ustnem izročilu, da naj bi segal ta začetek v čas pokristjanjevanja. Ko je bila večina Slovencev že primorana sprejeti novo vero, »... so se na Petkovcu, to je vas in hrib pri Rovtah, še upirali ostanki poganov, ki so jih imenovali Petkovci.«³

Petkovški so kazali močno voljo tudi po učenosti. Janezov oče Štefan (1830–1918) je, kot že zapisano, izkazoval željo po šolanju že v davnih letih prve polovice 19. stoletja. Po novih informacijah je nekaj časa študiral celo na gimnaziji. »... potem je moral prevzeti posestvo v Bevkah. Njegov oče je dejal: Študent in vojak ne smeta imeti denarja.«⁵

Presenetljivo v zvezi z družino Petkovšek pa je odstopanje v zapisu glede Štefanovih potomcev. V rodbinskem drevesu si le-ti sledijo od najstarejše do najmlajšega v naslednjem vrstnem redu: Marija, Janez, Štefan, Andrej, Franc, Anton, Filip in Valentin.⁶ V novo pridobljenem tipkopisu so Štefanovi otroci omenjeni kot: »Imel je sedem sinov: Francelj, Štefan (1855–1911), Ivan (Janez), Andrej, Filip, Tone (Janež) in Jože«. Prvorojenke hčerke Marije zapis ne omenja. Očitna razlika pa je razvidna v imenu najmlajšega brata Valentina oziroma Jožeta. Glede na njegov opis v prvem članku: »... najmlajši Valentin se je izučil za učitelja. Kasneje je služboval v Velesovu pri Kranju, kjer so ga zaradi prevelike izkazane zavednosti slovenstvu ubili Nemci«¹ in opis v tipkopisu: »Jože je bil učitelj v Velesovem pri Kranju in so ga ob nekih volitvah Nemčurji ubili«⁵, gre nedvomno za eno in isto osebo.

ZAKLJUČEK

Vprašanje, zastavljeno že v prvem članku o Janezu Petkovšku, »Zakaj tako velik človek

ni segel višje v prepoznavnosti tudi v domači stroki?!«, ostaja še vedno neodgovorjeno. Vendar pa so novi podatki iz najdenega gradiva pripomogli k celovitejši predstavi o življenju in delu tega plemenitega vedoželjnega človeka, zaradi česar ga bo morda lažje izvleči nazaj iz pozabe.

ZAHVALA

Najlepša hvala informatorju g. Martinu Petkovšku za posredovanje fotografij, obeh življenjepisnih tipkopisov ter fotokopije članka o geologu Janezu Petkovšku. Seveda gre zahvala tudi avtorju omenjenih tipkopisov – Janezovemu pranečaku Viktorju Petkovšku, ki je življenje svojega starejšega sorodnika sploh zapisal in ga s tem »arhiviral« do današnjih dni.

OPOMBE:

1. Oblak Brown, K. 2010: Janez Petkovšek (1852–1941), prezrti geolog. Vrhniški razgledi 11, str. 129–138, Vrhnika.
2. Informator g. Martin Petkovšek, Drenov Grič; pranečak Janeza Petkovška.
3. Petkovšek, V. ? : Ob stoletnici rojstva Janeza Petkovška. Tipkopis, 2 strani.
4. Petkovšek, V. 1959: Ob stoletnici rojstva geologa Janeza Petkovška (v Odmevi). Proteus 21, str. 154, Ljubljana.
5. Petkovšek, V. ? : Ivan Petkovšek. Tipkopis, 2 strani.
6. Rodovnik družine Petkovšek, »Janež«, Rovte 131, 1630–2008, avtor Anton Kos.
7. Upravna enota Vrhnika, Matični urad, Župnijska rojstna knjiga Bevke (leta 1830–1945).
8. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 500, Mesto Ljubljana, domovinski oddelek, MF 644.
9. Jan Skoberne, višji svetovalec I, tajnik KPNU; Mestna uprava, Služba za organiziranje dela mestnega sveta, Ljubljana.
10. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 346, rokopisni elaborati, t. e. 82, a. e. 688, Fabjančič, V., Knjiga hiš.
11. Franc Brunšek; Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Ljubljani.
12. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 504, Popis prebivalstva 1921, Križevniška ulica 2–6, MF 257.
13. Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 504, Popis prebivalstva 1928, Križevniška ulica 2, MF 286.